

A Study on the Formation Causes, Objectives, and Functions of the Legion of Human Servants (1970-1979)

Mahdi Asadi¹ | Ali Shahvand²

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

Research paper

Abstract:

Purpose: Six years after the implementation of the principles of the White Revolution, Mohammad Reza Pahlavi presented his vision for the establishment of a global organization called the Legion of Human Servants during a speech at Harvard University in 1968. The mission of this organization was to assist underdeveloped and developing communities through volunteer forces.

Thus, the purpose of this research is to elucidate the approach of the second Pahlavi in establishing the Legion of Human Servants, focusing on its intended ideals and the results of its activities.

Method and Research Design: The present study is based on library resources, with an emphasis on archival documents, and follows a descriptive-analytical methodology.

Findings and Conclusion: The Psychological Perceptions of the Second Pahlavi as an International Reformer, and his imitation of Truman's Point Four Program and Kennedy's Peace Corps, played a significant role in the formation of this organization. Despite some efforts, the organization faced several obstacles, including a lack of funding, overlap with the activities of other agencies—particularly the three military branches of the White Revolution and the Peace Corps in Iran—and a lack of serious recognition by the Planning Organization, which hindered its success. Additionally, the disregard for the institution by world leaders impeded the expansion of its activities on the international stage.

Keywords: Mohammad Reza Pahlavi; Legion of Human Servants; Rural Areas; Volunteer Workers; Social-Cultural Activities.

Citation: Asadi, M. and Ahahvand, A. (2024). A Study on the Formation Causes, Objectives, and Functions of the Legion of Human Servants (1970-1979). *Ganjine-ye Asnad*, 34(3), 144-169.
doi: 10.30484/ganj.2024.3176

1. Assistant Professor, Department of History, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran (Corresponding Author).
mahdiasadi@uk.ac.ir

2. PhD in History of Islamic Iran, High School Teacher, Shiraz, Fars, Iran.
alishahvand@chmail.ir

Copyright © 2024, NLAI (National Library & Archives of I. R. Iran). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«135»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.30484/ganj.2024.3176

Indexed by Google Scholar, Researchgate, ISC, SID & Iran Journal | <http://ganjineh.nlai.ir>

Vol: 34, No: 3, Autumn 2024 | pp: 144 -169 (26) | Received: 8, Jul. 2024 | Accepted: 1, Sep. 2024

Historical research

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشیوی

مقاله پژوهشی

تحلیلی بر علل شکل‌گیری، اهداف و عملکرد لژیون خدمت‌گزاران بشر (۱۳۴۹-۱۳۵۷ ش)

مهدی اسدی^۱ | علی شهوند^۲

چکیده:

شش سال پس از اجرای اصول انقلاب سفید، محمدرضا پهلوی در سخنرانی خود در دانشگاه هاروارد در ۱۳۴۷ ش، دیدگاه خود مبنی بر لزوم تشکیل سازمانی جهانی به نام لژیون خدمت‌گزاران بشر را ارائه داد. کمک‌رسانی به جوامع عقب‌مانده و در حال توسعه از طریق نیروهای داوطلب، رسالت این سازمان عنوان شد.

هدف: بیان رویکرد پهلوی دوم در تأسیس نهاد لژیون خدمت‌گزاران بشر، و توجه به آرمان مدنظر آن و نتایج فعالیت‌های آن.

روش/رویکرد پژوهش: پژوهش حاضر با استفاده از منابع کتاب‌خانه‌ای با تأکید بر اسناد و با رویکرد توصیفی-تحلیلی تدوین شده است.

یافته‌ها و نتایج: انگاره‌های روان‌شناختی پهلوی دوم در قامت مُصلحی جهانی، و تقلید از برنامه‌های اصل چهار ترومن و سپاهیان صلح‌کننده در شکل‌گیری این سازمان نقشی مهم داشت. فعالیت‌های این سازمان با وجود برخی تلاش‌ها، به دلیل کمبود بودجه، تداخل با اقدامات سایر ادارات به‌ویژه با سپاهیان سه‌گانه انقلاب سفید و حتی سپاهیان صلح‌کننده در ایران، و جدی‌نگرفته‌شدن فعالیت‌های آن از سوی سازمان برنامه، چندان راه به جایی نبرد. هم‌چنین نادیده‌گرفته‌شدن این نهاد از سوی رهبران کشورهای جهان، سبب توسعه نیافتن فعالیت‌های این نهاد در عرصه بین‌المللی شد.

کلیدواژه‌ها: پهلوی دوم؛ لژیون خدمت‌گزاران بشر؛ روستا؛ داوطلبان مردمی؛ فعالیت اجتماعی-فرهنگی.

استناد: اسدی، مهدی و شهوند، علی. (۱۴۰۳). تحلیلی بر علل شکل‌گیری، اهداف و عملکرد لژیون خدمت‌گزاران بشر (۱۳۴۹-۱۳۵۷ ش). *گنجینه اسناد*، ۳۴(۳)، ۱۴۴-۱۶۹ | ۱۶۹-۱۴۴/ganj.۲۰۲۴,۳۱۷۶ | doi: ۱۰.۳۰۴۸۴/ganj.۲۰۲۴,۳۱۷۶

۱. استادیار گروه تاریخ دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران (نویسنده مسئول).

mahdiasadi@uk.ac.ir

۲. دانش‌آموخته دکتری تاریخ ایران اسلامی؛ دبیرآموزش و پرورش، شیراز، فارس.

alishahvand@chmail.ir

گنجینه اسناد

۱۳۵

فصلنامه علمی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران - پژوهشکده اسناد

شاپا (چاپی): ۱۰۲۳-۲۶۵۲ | شاپا (الکترونیکی): ۲۵۲۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): ۱۰.۳۰۴۸۴/ganj.۲۰۲۴,۳۱۷۶

نمایه در Google Scholar, Reserachgate, SID, ISC و ایران ژورنال | http://ganjineh.nlai.ir

سال ۳۴، دفتر ۳، پاییز ۱۴۰۳ | صص: ۱۴۴-۱۶۹ (۲۶)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۴/۱۸ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۱۱

تحقیقات تاریخی

۱. مقدمه

پس از تصویب اصول انقلاب سفید در اوایل دههٔ چهل شمسی، اصلاحات ارضی و تغییر مناسبات میان مالک و زارع در رأس اصول این انقلاب قرار گرفت. براین اساس توجه به روستائیان و مسائل مرتبط با آنان اهمیت یافت؛ زیرا مطابق با اطلاعات مرکز آمار ایران، در آغاز سال ۱۳۴۰ش جمعیت روستایی ایران در حدود دوسوم از کل جمعیت کشور را دربر می‌گرفت (اشرف و بنوعیزی، ۱۳۸۸، ص ۱۰۳). تشکیل سپاهیان دانش، بهداشت و ترویج و آبادانی، و نهادهایی مانند خانهٔ انصاف و خانه‌های فرهنگ روستایی، نشانهٔ رویکرد جدید دولت به مسئلهٔ روستائیان بود. هرچند مهم‌ترین دلایل تسریع اجرای اصول انقلاب سفید و در رأس آن مسئلهٔ اصلاحات ارضی در خارج از ایران قرار داشت و به‌نوعی دولت ایران در زمان جنگ سرد، به دلیل گسترش نیافتن انقلاب دهقانی، از سوی دولت مردان آمریکا مجبور شد آن را در کشور اجرا کند (مهربان، ۱۴۰۱، ص ۵۱؛ بیل، ۱۳۷۱، ص ۱۸۷)، ولی پهلوی دوم سعی کرد تا اجرای این سیاست را با نیات و اهداف خیرخواهانهٔ خود به‌عنوان رهبری مصلح در ایران و جهان پیوند دهد. براین اساس شاه مدعی شد که اصول و شیوهٔ اصلاحات او در ایران به‌ویژه تشکیل سپاهیان انقلاب، می‌تواند در بین سایر رهبران جهان الگوبرداری شود. به اعتقاد او با بین‌المللی کردن فعالیت‌های سپاهیان انقلاب از طریق ایجاد سپاهیان داوطلب بین‌المللی (لژیون خدمت‌گزاران بشر) می‌شد رسالت سپاهیان انقلاب را جهانی کرد و در راستای جهانی‌سازی از فقر و نابرابری و ایجاد صلحی جهانی گام برداشت (روزنامهٔ اطلاعات، ۱۳۴۷، شمارهٔ ۱۲۶۱۰، سال ۴۲، صص ۲۰-۲۴).

پیشینهٔ پژوهش: می‌بایست خاطر نشان کرد که تاکنون عنایتی از سوی پژوهش‌گران در زمینهٔ موضوع مقالهٔ حاضر انجام نشده است.

براین اساس پژوهش حاضر می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد:

دلایل شکل‌گیری، اهداف و عملکرد لژیون خدمت‌گزاران بشر چه بود؟

۲. علل تشکیل لژیون خدمت‌گزاران بشر

در خردادماه ۱۳۴۷/ژوئن ۱۹۶۸ پهلوی دوم در سخنرانی خود در دانشگاه هاروارد، برای نخستین بار به لزوم و علل تشکیل لژیون خدمت‌گزاران بشر یا داوطلبان ملل متحد (United Nations Volunteers) اشاره کرد. او در سخنرانی خود در ابتدا به تشکیل جامعهٔ واحد جهانی به‌دوراز هرگونه جدایی جغرافیایی، نژادی و مذهبی اشاره کرد؛ جامعه‌ای که در نهایت جبر تاریخ آن را پدید خواهد آورد. او هم‌چنین به افزایش فهم و آگاهی مردم تحت سلطه در کنار گذاشتن سلطه‌پذیری و ملل استعمارگر در کنار گذاشتن سلطه‌گری بر جوامع دیگر

پرداخت و رویکرد ملل تحت سلطه در اتخاذ روش عصیان و انقلاب برای درمان مشکلات رانادرست تلقی کرد. پهلوی دوم در ادامه سخنانی خود به وجود تبعیض و ناعدالتی اقتصادی در جهانی که همه باهم برابر آفریده شده‌اند اشاره کرد و تلاش‌های مکاتب مختلف در رفع این نابرابری‌ها را قابل قبول ندانست و مدعی شد با عنایت به این که برنامه‌های اصول انقلاب اجتماعی ایران تقلید از مکاتب دیگر نیست و بسته به شرایط خاص ایران تدوین شده‌است، ملل دیگر نیز می‌توانند با دیدن نتایج درخشان انقلاب ایران به‌ویژه ایجاد سه سپاه انقلاب، از آن الگوبرداری کنند. به اعتقاد او چون سیر تکامل جهان براساس همکاری همه جهانیان در رفع مشکلات قرار دارد، به جهانیان پیشنهاد می‌شود که سپاهانی فارغ از نژاد و ملیت بانام لژیون خدمت‌گزاران بشر زیر نظر سازمان ملل برای خدمت به عالم بشریت، برای پیکار با دشمنان واقعی بشر (فقر، جهل، تبعیض، و بی‌عدالتی اجتماعی) تشکیل شود تا اصول معنویت و سخن سعدی - بنی‌آدم اعضای یکدیگرند- در جهان تحقق یابد (ساکما، ۲۳۰/۷۸۶۳، صص ۱۵-۱۹؛ گاه‌نامه پنجاه سال ...، ۱۳۵۷، ج ۴، ص ۱۷۴۲).

محتوای این سخنانی نشان می‌دهد که پهلوی دوم با خودانگاره‌ای آرمانی قصد داشته‌است تا خود را در سطح جهان به‌عنوان مصلحی پیشرو و مبدع نظریه اصلاحگر جهانی معرفی کند. براین اساس یکی از مهم‌ترین دلایل مطرح‌شدن ایده تشکیل لژیون، به مسائل روان‌شناختی پهلوی دوم مربوط است. به‌گفته عالی‌خانی شاه پس از ۲۲ سال سلطنت به تدریج در اندیشه خود بزرگ‌بینانه‌ای افتاده بود که از هوس زودگذر قهرمانی نشئت می‌گرفت (علم، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۶۶).

زمینه‌های تحقق این خودانگاره آرمانی از ابتدای اجرای انقلاب سفید، به تدریج در سخنان پهلوی دوم مشهود شد؛ به‌طوری‌که او از خود چهره‌ای تازه به‌عنوان رهبری مصلح‌ترسیم کرد که طراح اصلی دگرگونی‌های اجتماعی کشور است. او در آغاز سال ۱۳۴۱ش باره‌سپاری نخستین گروه سپاه دانش، در پیامی مدعی شد: «امروز تمام دنیا مراقب پیروزی ما در این پیکاری است که برای اولین بار در جهان به‌دست ایرانی و به‌ابتکار ایرانی انجام می‌شود» (علم، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۵۸). مطابق با اسناد موجود، طرح انقلاب سفید، در تکوین فکری پهلوی دوم برای ایجاد لژیون نقشی مهم داشته‌است. «تجارب موفقیت‌آمیز از طریق تشکیل سپاهیان انقلاب و تمایل روزافزون مردم به مشارکت در جریان توسعه سبب شد [تا] دعوت داوطلبان خدمت‌گزار در خارج از سیستم سپاهی‌گری، از سال ۱۳۴۹ در ایران و جهان آغاز شود» (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰، ص ۳۱). محمدرضا پهلوی هم‌چنین در کتاب انقلاب سفید خود - که در سال ۱۳۴۵ منتشر شد- پس از شرح انقلاب سفید و تشریح دستاوردهای آن، از مسائلی از جمله مشکلات کنونی جهان و لزوم مبارزه با آن‌ها سخن

به‌میان آورد (پهلوی، ۱۳۴۵، صص ۱۸۹-۱۹۷). او حتی در سال ۱۳۵۰ پس از پذیرش دومین گروه لژیون خدمت‌گزاران بشر، از ارتباط مستقیم میان مقبولیت جهانی ایده سپاهیان انقلاب و تشکیل لژیون خدمت‌گزاران بشر سخن به‌میان آورد (گاه‌نامه پنجاه سال ...، ۱۳۵۷، ج ۵، ص ۱۹۹۵). به‌نظر می‌رسد پهلوی دوم برای نشان‌دادن اهمیت سپاهیان انقلاب سفید و لژیون خدمت‌گزاران بشر به رهبران جهان، دستور داد تا داوطلبان لژیون و سپاهیان انقلاب در جشن‌های دوهزاروپانصدساله باهم رژه بروند (مذاکرات مجلس شورای ملی، جلسه ۶۱، ۱۳۵۱/۳/۲۵، ص ۵).

دو سال پس از اجرای اصول انقلاب سفید، پهلوی دوم با مطرح کردن ایده تشکیل کمیته پیکار با بی‌سوادی در سطح جهان، این نخستین تجربه خود را، برای کسب و جاهت بین‌المللی مطرح کرد. البته این موضوع در نهایت تنها در سطح یونسکو و نه در سازمان ملل مطرح شد و به‌گفته افخمی رئیس کمیته پیکار با بی‌سوادی، با وجود پذیرش جهانی این کمیته، هیچ کشوری به‌جز ایران در این زمینه اقدامی نکرد (افخمی، ۱۳۸۸، ص ۷۲۶). محمد باهر معاون وزیر دربار و عضو هیئت‌امنای لژیون، در ریشه‌یابی تشکیل لژیون و تشکیل سازمان‌های مشابه، به خصلت روان‌شناختی پهلوی دوم اشاره می‌کند. او در این زمینه می‌نویسد: «شاه فردی بود که به ظواهر اهمیت می‌داد و به عمق مطالب توجه نداشت. موضوع لژیون خدمت‌گزاران بشر نیز در این راستا بود. [شاه] هر چیزی را در اشل بزرگ و در کمیت زیاد می‌خواست؛ بدون این‌که بداند در این اندازه و کمیت زیاد صحیح است یا نه» (لاجوردی، ۱۳۶۱، ج ۶، نوار ۳۱، ص ۱۳). علی بهزادی نیز در این زمینه معتقد است: «تأسیس لژیون خدمت‌گزاران بشر یکی از کارهایی بود که گاه‌وبیگاه به شاه الهام می‌شد تا جهان را در حیرت فروبرد. در اوایل دهه ۵۰ و در شرایطی که در گوشه‌وکنار تهران ده‌ها نایلون‌آباد و حلبی‌آباد و حصیرآباد، بدون برق و آب و فاضلاب از زمین می‌روید و ساکنان آن غرق در فقر و آلودگی بودند، شاه تصمیم گرفت جمعی از جوانان پسر و دختر را از ایران و سایر کشورهای جهان جمع کند تا این لژیونرها در جهان با فقر و بیماری مبارزه کنند... برنامه‌های لژیون جای طنز داشت» (بهزادی، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۱۴۷). در زمینه ارائه ایده انقلاب سفید و تشکیل سپاهیان انقلاب (دانش، بهداشت، ترویج و آبادانی) هرچند شاه بر نبوغ خود در این زمینه تأکید داشت (هوگلاند، ۱۳۹۸، ص ۱۱۶) و به مدعای خود براساس همین رویکرد، طرح تشکیل لژیون خدمت‌گزاران بشر را مطرح کرد، ولی می‌بایست به این امر توجه کرد که ایده‌های مطرح‌شده او به‌ویژه در طرح‌های سپاهیان انقلاب و تشکیل لژیون خدمت‌گزاران بشر به تقلید از رویه دیگران بوده‌است. به‌گفته محمد باهر، ایده تشکیل سپاهیان دانش را نخستین بار پرویز ناتل خانلری مطرح کرد (لاجوردی،

۱۳۶۱، ج ۶، نوار ۳۱، صص ۱۵۴-۱۵۵). از سوی دیگر استفاده از جوانان داوطلب برای پیشبرد امور فرهنگی و اجتماعی فکر جدیدی نبود و در قرن ۱۹ در افکار کارلایل فیلسوف انگلیسی هم وجود داشت. در مسیحیت نیز استفاده از جوانان داوطلب برای تبلیغ دیانت در قالب انجمن‌های تبلیغی وجود داشت (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰، ص ۳۱). هم‌چنین سابقه یاری گرفتن از نیروی‌های داوطلب در برخی از مؤسسات وابسته به سازمان ملل متحد، پیش از مطرح شدن ایده لژیون خدمت‌گزاران بشر وجود داشت (ساکما، ۲۲۰/۱۸۸۵۰، ص ۳۰). مقایسه محتوای سخنان ترومن در زمان اعلام دکترینش (فوگل، ۱۳۹۳، ج ۲، صص ۱۲۸۰-۱۲۸۱) و سخنرانی کندی دیگر رئیس‌جمهور آمریکا درباره لزوم تشکیل سپاهیان صلح برای مقابله با فقر و مشکلات جهان (همراز، ۱۳۸۸، صص ۱۰۱-۱۰۳؛ بیگدلو و مرسلی، ۱۳۹۶، ص ۶۷) با محتوای سخنان پهلوی دوم در دانشگاه هاروارد، نشانه تقلید شاه از ایده‌ها و طرح‌های رؤسای جمهوری آمریکا، در تشکیل لژیون خدمت‌گزاران بشر است. بیشترین تأثیر در این زمینه از ساختار و برنامه‌های سپاهیان صلح کندی اخذ شد. تقلید از سپاهیان صلح کندی در تأسیس لژیون به‌حدی بود که کوروش لاشایی آخرین دبیرکل لژیون به آن معترف شد و حتی اذعان کرد که آمریکائی‌ها و سپاهیان صلح در کار لژیون دخالت‌های بسیاری دارند (لاشایی، ۱۳۸۶، صص ۲۴۱ و ۲۴۸)؛ البته لاشایی و اسناد موجود به ابعاد این مداخلات و دلایل آن هیچ اشاره‌ای نمی‌کنند.

به نظر می‌رسد پهلوی دوم برای فرار از اتهام رویه تقلیدگونه خود در ایجاد تشکیل لژیون خدمت‌گزاران بشر، از همان ابتدا سعی کرد فلسفه تشکیل لژیون را با دستاوردهای فرهنگی ایران دوران باستان پیوند دهد. به‌همین دلیل شاه اعلام کرد: «ما می‌خواهیم روح و فلسفه اعلامیه کوروش کبیر را در مواهب تمدن و زندگی امروزی با حقوقی که هر فرد باید داشته باشد متجلی کنیم. لژیون برای بهتر شدن وضع مردم محروم و مستضعف جهان شکل گرفته [است]» (مذاکرات مجلس شورای ملی، جلسه ۶۱، ۱۳۵۱/۳/۲۵، ص ۳). در تأیید این مدعا برخی نویسندگان منتسب به دربار به تبیین این رویکرد پرداختند؛ به طوری که علی دشتی ریشه‌های فکری لژیون را به اندیشه‌های ایران باستان و احترام به شخصیت انسان‌ها در تفکرات پادشاهان باستانی نسبت داد (دشتی، ۱۳۵۵، صص ۲۴۶ و ۲۴۸). هم‌چنین در یکی از مقالات با عنوان «شاهنشاهی ایران و آرمان‌های والای انسانی: از استوانه کوروش تا لژیون خدمت‌گزاران بشر» احترام به آرمان‌های انسانی، از اصول پادشاهان باستانی ایران عنوان شد که پس از مدتی وقفه در زمان پهلوی دوم احیاء شده است. از نظر نویسنده این مقاله، فرمان لژیون یادآور لوحه کوروش بود (بی‌نا، ۱۳۵۰، صص ۵۲-۵۹).

می‌بایست به این نکته توجه داشت که یکی از پیامدهای تشکیل لژیون امکان استفاده از نیروهای داوطلب در راستای اجرای برنامه‌های انقلاب سفید بود. چون تعداد سپاهیان انقلاب محدود و روستاهای ایران گسترده بودند، جذب نیروهای داوطلب بومی و غیربومی به‌عنوان لژیون، می‌توانست تاحدودی کمبود نیروهای سپاهیان انقلاب را جبران کند (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰، ص ۱۳). برای نمونه، خانه‌های فرهنگ روستایی که در نیمه سال ۱۳۴۷ش با هدف تحقق اهداف فرهنگی انقلاب سفید در روستاها شکل گرفته بودند، به‌دلیل اعزام افراد غیربومی، عموماً با مشکل روبه‌رو بودند. نیروهای این خانه‌ها که عموماً از شهرها می‌آمدند، اغلب به ماندن در روستا علاقه‌ای نداشتند و به‌این‌دلیل بسیاری از این دفاتر یا تعطیل بودند یا با حداقل نیرو کار می‌کردند. با کمک نیروهای لژیون و خدمت آنان در مراکز خانه‌های روستایی تاحدودی این مشکل سابق برطرف شد و به‌این‌ترتیب قسمت عمده فعالیت فرهنگی مدنظر دولت در روستاها، بر دوش داوطلبان لژیون قرار گرفت (ساکما، ۲۵۷/۲۳۰۰، صص ۱۷-۱۹).

آموزش محدود و ناآشنایی سپاهیان انقلاب با فرهنگ و رسوم نقاط محل خدمت، از دیگر مسائل موردتوجه در استفاده از داوطلبان لژیون بود. عمیدی نوری از نمایندگان مجلس در خاطرات خود پس از بیان نارضایتی‌های مردم و حتی سپاهیان انقلاب از حضور در این عرصه، به پیامدهای مهم ناآشنایی آن‌ها با فرهنگ و رسوم مناطق محل خدمتشان از جمله به‌قتل‌رسیدن تعدادی از آنان به‌دلیل اقدامات نادرست اخلاقی اشاره می‌کند و درنهایت معتقد است: «رفتن جوانان شهری غیربومی به مناطق روستایی سبب جلب‌توجه جوانان [روستاها] به شهرها و فرار آنان از روستا[ها] می‌شود» (عمیدی نوری، ۱۳۹۷، ج ۶، صص ۱۲۹-۱۳۲). می‌توان مدعی بود که کارگزاران دولت پهلوی به‌ویژه شخص شاه که پس از مدتی به برخی از عیوب سپاهیان انقلاب پی بردند سعی کردند با مطرح‌کردن نیروهای داوطلب لژیون، هم از بار هزینه‌های مالی دولت بکاهند و هم با کمک از داوطلبان محلی، به‌نوعی با مشکلات تفاوت فرهنگی سپاهیان انقلاب و مناطق محل خدمت آن‌ها مقابله کنند.

در کنار مسائل یادشده، از آن‌جاکه یکی از مهم‌ترین دلایل شکل‌گیری انقلاب سفید، کنترل انقلاب اجتماعی از پایین و مقابله با تلاش‌های جریان چپ بود (آبراهامیان، ۱۳۹۶، ص ۲۳۹)، به‌نظر می‌رسد یکی دیگر از دلایل تشکیل لژیون، مهار جریان چپ و دعوت از آنان برای مشارکت به‌عنوان نیروی داوطلب در خدمت‌رسانی به مناطق عقب‌مانده به‌ویژه در روستاها بود (ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۳، ص ۹۱). گمان می‌رود استفاده از سران نیروهایی چپ‌گرا چون رسول پرویزی، محمد باهر و کوروش لاشایی در مدیریت کلان لژیون، در همین راستا

انجام شده است. لاشایی زمانی به جرم حرکت مسلحانه علیه رژیم دستگیر شده بود (افخمی، ۱۳۸۸، ص ۷۲۲؛ لاجوردی، ۱۳۶۱، ج ۶، نوار ۳۱، ص ۲۳) و در زمان همراهی با رژیم با وجود مخالفت شدید ساواک به دو سمت دبیرکلی لژیون و رابط لژیون با دربار منصوب شد (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۵). این امر نشانه توجه سیاست شاه به جریان چپ و جذب رهبران آن در بدنه دولت تاحداً امکان بود تا از فعالیت‌های آنان علیه رژیم کاسته شود و با بسترسازی فعالیت برای آنان در زمینه‌های اجتماعی، اهداف آنان بدون توسل به انقلاب اجرایی شود؛ به همین دلیل رسول پرویزی رئیس هیئت‌مدیره لژیون، بسیاری از چپ‌گرایان سابق را به همکاری دعوت می‌کرد. به گفته لاشایی: «همان مدینه فاضله‌ای که می‌خواستیم با شرکت در مبارزه سازمان انقلابی ایجاد کنم، این بار از طریق لژیون تحقق می‌بخشیدم» (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۴). با توجه به مطالب ارائه شده می‌توان مدعی شد که مهم‌ترین عامل تشکیل لژیون، تقلید پهلوی دوم از سپاهیان صلح‌کننده و تأسیس نهادی مشابه آن بوده است.

۳. اهداف لژیون

بررسی اسناد موجود نشان می‌دهد که لژیون دو هدف عمده را در تمامی فعالیت‌های خود مدنظر قرار می‌داده است:

ترویج و تحلیل اهداف پنج‌گانه تشکیل لژیون: «مبانی فلسفی، هدف، خط‌مشی، اصل مشارکت در خدمت، و تبدیل خدمت‌گیرنده به خدمت‌دهنده» در جامعه (ساکما، ۲۳۰/۷۵۳۹، ص ۹۹)؛

فعالیت عملی در قالب طرح‌های توسعه و عمران، بهداشتی و درمانی و خدمات اجتماعی و آموزشی از طریق بسیج نیروی داوطلب و تأمین زمینه مشارکت آنان در جامعه (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، ص ۱۷۳).

در زمینه فکری، از جمله اهداف غایی مدنظر، آماده‌کردن زیربنای لازم برای استقرار جامعه‌ای بود که در آن «همه اندیشه‌ها به‌دوراز هرگونه جدایی‌ها و سودجویی‌های فردی به عشق کمک به هم‌نوع خود جمع شوند» (ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۳، ص ۱۰۱). بر این اساس تأکید بر تفهیم فلسفه شکل‌گیری لژیون میان مردم، برای جذب داوطلبان بیشتر از طریق برگزاری اردو، سمینار، نمایشگاه و سخنرانی همراه با فیلم و اسلاید برای افراد جهت تحریک حس نوع‌دوستی و ترویج تشریک‌مساعی، از جمله رسالت‌های فکری لژیون محسوب می‌شد (ساکما، ۲۳۰/۸۹۹۳، ص ۱۲).

به اعتقاد مدیران لژیون یکی از اهداف عالی آن‌ها تأمین رفاه معنوی افراد جامعه بود. آن‌ها در مذاکره با مدیران وزارت رفاه معتقد بودند که رفاه اجتماعی را نمی‌توان به تأمین آموزش و

تندرستی یا بیمه اجتماعی محدود کرد. از نظر آنان مفهوم رفاه در زمانه جدید متحول شده بود و جامعه برای رسیدن به مراحل عالی به جز نیازهای رفاهی سه گانه اصلی (خوراک و پوشاک و مسکن) به ابعاد جدیدی چون ارتقای جنبه‌های کیفی زندگی، تقویت پیوندها و همبستگی ملی و پاسداری از محیط زیست و ایجاد شرایط ضروری برای مشارکت فعالانه مردم در سطوح تصمیم‌گیری، نیازمند بود. آنان یکی از اهداف کلان خود را پیشبرد این اصول عنوان کردند. از نگاه مدیران لژیون، فعالیت‌های آنان و تلاش در راستای ورود مردم به خدمات عمومی به عنوان داوطلب، سبب می‌شد که مردم بیاموزند تا همه چیز را از دولت مطالبه نکنند؛ زیرا در غیر این صورت خود برای رفع مشکلات جامعه متحمل هیچ گونه فداکاری نمی‌شوند. آنان به درستی معتقد بودند که نظام اداری ایران به عنوان مجری انقلاب اجتماعی، فاقد اخلاق و اصول انسانی است؛ زیرا هیچ‌یک از اعضاء به وظایف خود صمیمانه اعتقاد ندارند و این نقیصه نه در ادارات بلکه در مدارس و کارخانه‌ها و سایر جاها نیز به چشم می‌خورد (ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۳، صص ۱۳ و ۱۵). هرچند توجه به مبحث کیفیت‌گرایی و مسئله رفاه اجتماعی در همه ابعاد آن به عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه‌ریزان لژیون مورد توجه قرار گرفت، ولی به اعتقاد آن‌ها -و به درستی- ساختار دولت و فرهنگ حاکم بر آن نیز خود از جمله مشکلات محسوب می‌شد و تغییر آن -که با مباحث پیچیده فرهنگ ایرانیان درهم تنیده بود- از حوزه اختیار و توان لژیون خارج بود. بر این اساس این رویکرد فکری لژیون، بیشتر در حد ایده پردازی باقی ماند.

اهداف اجرایی لژیون به‌طور کلی و براساس رویکرد سپاهیان انقلاب به سه قسمت: خدمات آموزشی-اجتماعی، بهداشتی-درمانی، و عمرانی-اقتصادی تقسیم شد. اهداف خدمات آموزشی-اجتماعی در زمینه مبارزه با بی‌سوادی، همراهی با کمیته پیکار با بی‌سوادی، خدمت در خانه‌های فرهنگ روستایی، کودکانستان‌ها، امور ورزشی، کتاب‌خانه‌های روستایی، آموزش حرف مختلف و خانگی به زنان و مواردی در این راستا تعریف شد. در زمینه خدمات بهداشتی و درمانی نیز به آموزش بهداشت، بهسازی محیط، بهداشت کودکان و صدور شناسنامه‌های بهداشتی، سم‌پاشی منازل، واکسیناسیون عمومی، مبارزه با انگل‌های داخلی و خارجی، بیماری‌یابی، معاینه و مداوای بیماران با داروهای رایگان و ایجاد درمانگاه‌های موقت سیار در روستاها توجه شد. خدمات عمرانی و اقتصادی نیز شامل: اردوهای منطقه‌ای برای ساخت و تکمیل مدارس، حمام در روستاها، لوله‌کشی آب، پاک‌سازی محیط، راه‌سازی، کانال‌کشی آب زراعی، برق‌رسانی، احیای پوشش گیاهی کشور، ایجاد سدهای خاکی کوچک و خدمات چندوجهی مانند کمک به مناطق سیل‌زده و رفع نیازهای حاشیه شهری می‌شد (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰،

صص ۵-۷). بسیاری از این طرح‌ها به دلیل کمبود بودجه و مشکلات مالی در حدّ ایده باقی ماندند (ساکما، ۲۳۰/۸۶۹، ص ۱۶).

اهداف اجرایی لژیون و اعمال برخی فعالیت‌ها در این زمینه سبب شد تا دولت فعالیت‌های لژیون را در پیشبرد برنامه پنجم توسعه لحاظ کند. براین اساس در این برنامه عمرانی (برنامه پنجم)، فعالیت جدیدی در زمینه مشارکت و ارتباطات اجتماعی ایجاد شد و تأمین مشارکت داوطلبانه مردم به‌ویژه جوانان در این زمینه برعهده لژیون قرار گرفت. در نامه دبیرکل لژیون به رئیس سازمان برنامه در این زمینه، به تلاش‌های لژیون در راستای ایجاد انگیزش و تحرک با هدف تأمین مشارکت مؤثر طبقات مختلف اجتماعی با حداقل هزینه ممکن در زمینه توسعه و عمران، و فعالیت در زمینه‌هایی که دولت به هر جهت به آن ورود نکرده بود و یا خدمات خود را تکمیل نکرده بود، اشاره شده است. از نظر دبیر لژیون، پیامد تلاش‌های آن‌ها می‌توانست سبب موارد زیر شود: همگامی فعالیت‌های لژیون با سازمان‌های دولتی؛ فرستادن نیروهای داوطلب متخصص به مناطق دور دست و بد آب و هوا؛ افزایش میزان مهارت و تجربه داوطلبان به‌ویژه جوانان؛ ایجاد روابط دوستانه بین جوامع شهری و روستایی و سایر گروه‌های اجتماعی؛ آشنایی جوامع کم‌بهره با نیازها و کمبودهایشان؛ مشارکت افراد جوامع کم‌بهره در رفع نیازهای مناطقشان (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰، صص ۱۰ و ۱۴).

سازمان برنامه پس از بررسی دلایل و اهداف لژیون برای شرکت در برنامه پنجم، از رویکرد، اهداف کلان و ساختار لژیون انتقاد کرد. از نظر رؤسای سازمان برنامه این امر مشخص نبود که لژیون در اجرای نقش خود به‌عنوان مسئول عمل خواهد کرد یا نقش تکمیلی و حمایتی خواهد داشت. آنان هم‌چنین به درستی معتقد بودند که محدود کردن دوره اجرای برنامه‌های عمرانی ضربتی به تابستان، سبب محروم ماندن قطب‌های توسعه نیافته در نواحی گرمسیر کشور خواهد شد (زیرا امکان برگزاری این اردوها در مناطق گرمسیر در تابستان وجود نداشت). چگونگی فراهم کردن بستر فکری و مادی برای افراد نواحی عقب‌مانده در جهت آماده کردن آنان برای خودیاری و چگونگی تکمیل طرح‌ها پس از پایان اردوی سه‌ماهه داوطلبان و مشخص نبودن آن از دیگر نقدهای اساسی وارد به برنامه‌های لژیون بود. از آن‌جا که برنامه‌های لژیون در مناطق روستایی در بازه زمانی تابستان انجام می‌شد و در این مقطع سال کشاورزان در اوج فعالیت‌های خود قرار داشتند، امکان به‌کارگیری آن‌ها برای خودیاری و فعالیت‌های داوطلبانه بسیار کم‌رنگ می‌شد. به نظر مدیران سازمان برنامه حتی اگر در مناطقی، آمادگی فکری برای خودیاری به حد اعلای مهیا می‌بود، به‌کارگرفتن همه‌جانبه نیروی انسانی فعال روستا باعث ضرر به کشاورزان

و در نتیجه دل‌سردی ایشان از خدمات لژیون می‌شد. به‌نظر می‌رسد مهم‌ترین انتقاد مطرح‌شده سازمان برنامه که در حقیقت از جمله اشکالات ساختاری لژیون نیز محسوب می‌شد، تداخل وظایف آن با سازمان‌هایی بود که پیشتر این‌گونه فعالیت‌ها را انجام می‌دادند و ورود لژیون به‌عنوان یک مجری مستقیم جدید، سبب تداخل وظایف بین سازمان‌های مسئول و یا دوباره‌کاری می‌شد (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰، ص ۱۰۲).

۴. ساختار لژیون

به‌دنبال ارائه دیدگاه پهلوی دوم برای تشکیل «لژیون خدمت‌گزاران بشر» در سال ۱۳۴۷ و تأیید و تصویب آن در مجمع عمومی سازمان ملل متحد با عنوان «داوطلبان سازمان ملل» در سال ۱۳۴۹، با دستور علم اساس تشکیلات اداری لژیون، تدوین و فعالیت‌های آن آغاز شد (ساکما، ۲۳۰/۷۸۶۳، ص ۶). مقر مرکزی لژیون در نیویورک تعیین شد. ساختار داخلی لژیون در ایران بر این اساس قرار داشت که ریاست عالی آن برعهده شاه بود و دکتر باهر معاون وزارت دربار به‌نماینده‌گی از شاه در جلسات حضور می‌یافت و رئیس هیئت اجرایی لژیون نیز محسوب می‌شد (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، ص ۱۰۷). هیئت‌مدیره و دفتر مرکزی با حضور دبیرکل، امور داخلی را به‌پیش می‌برد. علم وزیر دربار دوست نزدیک خود رسول پرویزی را به‌عنوان سرپرست دفتر مرکزی لژیون انتخاب کرد (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۱). بودجه لژیون سالی یک‌بار جزو بودجه کشور و تحت عنوان خدمات رفاهی تأمین می‌شد. فعالیت‌های لژیون سالی یک‌بار به شاه گزارش می‌شد؛ ولی هیئت‌مدیره سالی چندبار نتایج را بررسی می‌کرد. به‌گفته لاشایی (آخرین دبیرکل لژیون): «این گزارش‌ها حالت صوری داشت؛ چون من مورداعتماد کامل دکتر باهر و رسول پرویزی از اعضاء مهم هیئت‌مدیره، بودم که هر دو همانند من زمانی چپ‌گرا بودند» (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۴). امور کلی و برنامه‌ریزی‌های اجرایی مهم برعهده هیئت‌مدیره بود. دبیرکل به تمام امور اجرایی نظارت می‌کرد و مدیریت و اجرای فعالیت‌های کل لژیون را در داخل به‌عهده داشت. این سمت در ابتدا به منصور فرزانی و سپس به کوروش لاشایی سپرده شد. ساختار اداری لژیون بر نیروهای داوطلب و استفاده محدود از کادری اداری متکی بود (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، ص ۴۹). دفاتر استانی و شهرستانی با موافقت هیئت‌مدیره مرکزی و تأیید دبیرکل تأسیس می‌شد و به‌طور معمول فرمانداران در افتتاح دفاتر حضور می‌یافتند (ساکما، ۲۴۰/۷۲۳۱۶، ص ۲). تا سال ۱۳۵۴ تعداد ۶۱ مرکز در نقاط مختلف کشور به‌عنوان دفاتر لژیون تأسیس شد. به‌علت بودجه بسیار محدود لژیون، وسایل موردنیاز برای اجرای طرح‌ها اغلب از طریق خودیاری مردم محل و مشارکت دیگر سازمان‌های دولتی مرتبط تأمین می‌شد و کمک‌های لژیون در این‌باره جنبه حمایتی، تشویقی و تکمیلی داشت (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰، صص ۳۱-۳۲).

انتخاب عرصه‌های فعالیت در نقاط مختلف کشور، در شورای هیئت‌مدیره مرکزی و با دعوت از برخی مقامات کشوری و گاه لشکری مرتبط با نوع طرح‌ها، انجام می‌شد. برای نمونه برای انتخاب منطقه مدنظر برای اجرای طرح در استان‌های کرمان و سیستان و بلوچستان در جلسه مرداد ۱۳۵۰ در دفتر مرکزی لژیون، افرادی از سازمان برنامه، سازمان نقشه‌برداری ارتش، بانک کشاورزی، سازمان مالاریا، سازمان شاهنشاهی و فرزامی دبیرکل لژیون حضور داشتند (ساکما، ۲۳۰/۸۶۹، ص ۶).

در سطح دفاتر استانی نیز به‌جز جلسات معمولی، در تصمیم‌گیری و اجرای طرح‌های مهم، برخی مدیران ادارات کشوری و لشگری حضور می‌یافتند و چگونگی تعامل با یکدیگر را بررسی می‌کردند و یا صرفاً اطلاعات ارائه می‌دادند (ساکما، ۲۳۰/۹۱۶۲، ص ۲۵۹؛ ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۲، ص ۱۰۱).

دو سال پس از تأسیس لژیون، ۶۰ هزار نفر داوطلب خدمت‌گزاری در لژیون عضو شدند (روزنامه اطلاعات، سال ۴۵، شماره ۱۳۵۱۸، ۱۳۵۰/۳/۲۴، ص ۱). اکثر این داوطلبان دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه بودند. لژیون تا سال ۱۳۵۷ توانست از میان دانش‌آموزان ۲۰۰ هزار عضو جذب کند. آن‌ها در تابستان‌ها، یک هفته داوطلبانه برای لژیون کار می‌کردند (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۷). در چند طرح نخستین لژیون، دو دانشگاه هم با فعالیت‌های آن همراهی کردند (مذاکرات مجلس شورای ملی، جلسه ۶۱، ۱۳۵۱/۳/۲۵، ص ۵)؛ ولی به‌طور کلی لژیون فعالیتی در زمینه جذب دانشجویان نداشت و در اسناد متعدد نیز تنها به عضویت افراد عادی یا دانش‌آموزان اشاره شده است. دلایل این امر مطابق با اسناد موجود مشخص نیست. به‌نظر می‌رسد رویکرد دانشجویان به این نهاد با خوش‌بینی توأم نبوده است و این برای عوامل حکومتی نیز ملموس بوده است.

با هدف آگاهی عموم از خدمات داوطلبان، در زمان دبیرکلی لاشایی، مجله پیش‌گام در سال ۱۳۵۶ به‌صورت ماهیانه منتشر شد. به‌گفته لاشایی تمام تمرکز کار نشریه، ترویج کار داوطلبانه، کمک به روستائیان و ایجاد حس همبستگی و تشویق به از خودگذشتگی برای سعادت دیگران بود. بیشتر امور مجله و حتی نگارش مقالات را خود لاشایی انجام می‌داد (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۶).

۵. فعالیت‌های لژیون

چهارم آبان ۱۳۴۹ش نخستین گروه آزمایشی لژیون، فعالیت خود را در دو دهستان جم و ریز از توابع استان بوشهر آغاز کرد. بیش از هشت هزار نفر در یک‌صد و شش روستا در دهستان‌های جم و ریز، محروم از تمامی خدمات اجتماعی و حتی شبکه راه حمل‌ونقل

بودند (عاطف، ۱۳۵۳، ص ۴). خدمات اجرایی این طرح در راستای اهداف سه گانه: توسعه و عمران، بهداشتی و درمانی، و اجتماعی و آموزشی به مدت ۹۰ روز ادامه داشت (ساکما، ۲۳۰/۳۸۶۶۲، صص ۶-۸). کمبود داوطلبان متخصص - که در طول دوران فعالیت لژیون همواره از جمله مشکلات محسوب می شد- از اجرای نخستین طرح محسوس شد؛ به طوری که محدودیت آموزگار در نخستین دوره، سبب شد اسدالله علم، طی دستوری از وزیر آموزش و پرورش برای جبران کمبود آموزگار در اجرای این طرح دو معلم زن از شهرستان بوشهر درخواست کند (ساکما، ۲۹۷/۱۸۲۲۰، ص ۲).

دومین و سومین طرح کلی دولت به ترتیب در منطقه شول در نزدیکی نقش رستم فارس، و دشت میشان در سه بخش سوسنگرد و بستان و هویزه اجرا شد؛ البته این دو طرح جامعیت و گستردگی طرح اول را نداشتند (مذاکرات مجلس شورای ملی، جلسه ۶۱، ۱۳۵۱/۳/۲۵، ص ۵).

با تشکیل ستادهای استانی در نقاط مختلف کشور، طرح های کلی دولت در این زمینه پایان یافت و اجرای فعالیت های لژیون برعهده مراکز شهری - که به مرور در کشور تشکیل می شد- واگذار شد و چنانچه بیان شد توجه به سه رویکرد بهداشتی-درمانی، عمرانی-اقتصادی، و فرهنگی-اجتماعی و ترویج اصول لژیون اساس فعالیت آنان قرار گرفت (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، صص ۱۷۹-۱۸۱). فعالیت های مراکز لژیون در این سه رویکرد همگی یکسان نبود و مراکز هم در این زمینه اختیاراتی داشتند. برای نمونه در زمینه فعالیت های پزشکی، بهداشتی و خدماتی، داوطلبان لژیون در شهر رشت بیشترین توجه خود را به حضور در آسایشگاه معلولان و تلاش در رفع برخی از نیازهای آنان قرار دادند (ساکما، ۲۳۰/۸۶۹، ص ۱۳)؛ ولی در کرمان به این رویه توجه نمی شد و تنها به ویزیت بیماران و پخش دارو در روستاها و حاشیه شهر کرمان توجه می شد (روزنامه آفتاب شرق، ۱۳۵۴/۹/۱۹، شماره مسلسل ۱۰۹۹۵، ص ۲). طرح مددکاری اجتماعی در بیمارستان های کرمانشاه از جمله طرح های خاص لژیون های این شهر در کل کشور بود. تعداد ۳۰ داوطلب در ۱۲۰ نوبت به بیمارستان های شهر کرمانشاه مراجعه کردند و خدماتی در زمینه عیادت و دلجویی از بیماران و کتاب خوانی و نیز کمک به کادر بیمارستان ارائه دادند (ساکما، ۲۳۰/۷۵۳۹، صص ۷-۹).

تلاش در راستای ارائه خدمات آموزشی و همراهی با کمیته پیکار با بی سوادی در ترویج سوادآموزی (ساکما، ۲۳۰/۷۵۳۹، صص ۱۳۸-۱۳۹)، و ترویج امور ورزشی و فرهنگی در میان روستائیان از جمله فعالیت های اجتماعی لژیون بود. با توجه به ضعف فعالیت های خانه های فرهنگ روستایی، با موافقت وزارت تعاون و امور روستاها (دفتر

خانه‌های فرهنگ روستایی)، لژیون در اجرای طرح‌ها با دفاتر خانه‌های فرهنگ روستایی همکاری کرد (ساکما، ۲۳۰/۸۹۹۸، ص ۳).

تلاش در ارائه خدمات عمرانی روستایی چون لای‌روبی و احیاء قنات‌های بایر با همکاری اداره امور تعاون و امور روستاها (ساکما، ۲۳۰/۱۲۴۰۹، ص ۳۵)، ساخت یک استخر ذخیره آب برای کشاورزی، و همراهی با سپاه بهداشت در لوله‌کشی یکی از روستاهای کرمان از دیگر فعالیت‌های لژیون در زمینه خدمات عمرانی بود (ساکما، ۲۳۰/۹۱۶۲، صص ۴۵ و ۴۷).

از زمان دبیرکلی لاشایی به آموزش سیاسی و اجتماعی روستائیان به شدت توجه شد. اتخاذ این رویه با مسلک سابق لاشایی -چپ‌گرایی- بی‌ارتباط نبود. به اعتقاد او این اقدامات تا آن‌جا که به حل مسائل روزمره روستائیان و رشد آگاهی آنان مربوط می‌شد؛ به مراتب از مبارزه مسلحانه گروه‌های چپ‌گرا بهتر بود (لاشایی، ۱۳۸۶، صص ۲۴۱-۲۴۲).

جمع‌آوری کمک‌های مردمی و اعزام برخی از داوطلبان در زمان وقوع بلایای طبیعی از دیگر تلاش‌های اجتماعی لژیون بود. حضور در منطقه زلزله‌زده قیر و کارزین با حضور لژیون‌های خارجی (مذاکرات مجلس شورای ملی، جلسه ۶۱، ۱۳۵۱/۳/۲۵، ص ۳)، مشارکت در ساخت خانه در منطقه زلزله‌زده یوسف‌آباد قوچان (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، ص ۱۰۷) و جمع‌آوری کمک‌های مردمی از سوی داوطلبان سبزوار برای توزیع در میان سیل‌زدگان قوچان، از جمله دیگر تلاش‌های داوطلبان بود (ساکما، ۲۳۰/۱۲۴۰۹، ص ۱۸۱). تلاش‌های لژیون برای حضور در میان عشایر کشور از سال ۱۳۵۲ در میان عشایر چهارمحال و بختیاری آغاز شد و به دلیل هزینه‌های زیاد و سختی دسترسی به عشایر به علت نبود راه‌های شوسه، به همین منطقه محدود ماند (ساکما، ۲۳۰/۶۰۹۰، ص ۷۶).

فعالیت در حومه شهرها البته به صورت بسیار محدود از دیگر تلاش‌های داوطلبان لژیون بود. در سال ۱۳۵۴ در محله قلعه محمود از مناطق حاشیه‌ای شهر کرمان انواع خدمات درمانی، اجتماعی و آموزشی ارائه شد؛ ولی به دلیل کمبود منابع مالی، خدمات عمرانی انجام نشد (ساکما، ۲۳۰/۹۱۶۲، صص ۵-۹). همراهی لژیون برای دادن اطلاعات به برخی از سازمان‌های مطالعاتی به دلیل شناخت لژیون از مناطق محروم از دیگر فعالیت‌های لژیون بود (ساکما، ۲۳۰/۲۶۸۳۷).

از جمله فعالیت‌های مهم لژیون که با حضور داوطلبان دانش‌آموز محقق شد، لزوم مقابله با گسترش کویر و شن‌های روان در برخی از شهرهای کویری ایران با انجام اقدام‌هایی چون تاغ‌کاری بود. فعالیت در زمینه نهال‌کاری و بذرپاشی در مناطق کویری کشور از سال ۱۳۵۱ از سوی وزارت کشاورزی و ادارات مرتبط با روستاها و جنگل‌داری در مقیاس کوچک آغاز

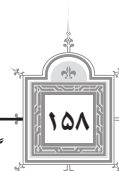
شد و به تدریج توسعه یافت. در این میان داوطلبان دانش آموز لژیون نقشی مؤثر در این زمینه ایفا کردند و در حقیقت نیروهای داوطلب لژیون در خدمت برنامه‌های اداره جنگل‌داری عمل کردند. جمع‌آوری بذره‌های پاییزه و بهاره از مراتع، کاشت قلمه اشجار دیم در محدوده روستاهای هدف، غرس اشجار جنگلی در کنار جاده‌ها و همراهی در کاشت بذر و بوته‌های مرتعی در ایستگاه‌های حفاظت خاک از مهم‌ترین تلاش‌های انجام‌شده در این راستا بود (ساکما، ۲۹۳/۸۲۹۳۳، صص ۱۴-۱۵). در سال ۱۳۵۲، طرح مشترک لژیون و اداره حفاظت خاک جنگل‌داری استان کرمان با حضور ۱۲۲۰ دانش‌آموز دبیرستانی و غرس ۱۲۰ هزار نهال در ۱۹۲ هکتار آغاز شد (ساکما، ۲۳۰/۹۱۶۲، ص ۱۱۱) و یک سال بعد این طرح در شهرهای کویری استان اصفهان انجام شد (ساکما، ۲۹۳/۸۲۹۳۳، ص ۸).

در آذرماه ۱۳۵۳، دانش‌آموزان داوطلب دبیرستان‌های سبزوار برای انتقال بذر به شهرهای کویری خراسان، از مراتع حارث‌آباد شهرستان سبزوار بذر جمع‌آوری کردند (ساکما، ۲۹۳/۱۲۰۷۴۴، ص ۴۸). اهمیت حارث‌آباد سبزوار در کشت درختان کویری و جمع‌آوری بذره‌های مرتبط با متوقف کردن بیابان‌ها سبب شد تا با همراهی لژیون، پارکی جنگلی در آنجا احداث شود تا درختان بعد از مدتی به مناطق کویری منتقل شوند (ساکما، ۲۹۳/۱۳۲۴۲۰، ص ۲). به پیشنهاد لژیون قرار شد برای محافظت از درختان کاشته شده قرق‌بان استخدام شود؛ زیرا گاهی دامداران این درختان را تخریب می‌کردند (ساکما، ۲۳۰/۱۲۴۰۹، ص ۱۴۴).

یکی از مهم‌ترین چالش‌های چنین طرح‌هایی مقاومت روستائیان در برابر آن بود. در نتیجه انقلاب سفید و ملی‌شدن بسیاری از مراتع طبیعی کشور تحت نظارت اداره جنگلداری، اغلب روستائیان گمان می‌کردند که دولت با اجرای طرح درخت‌کاری قصد دارد باقی‌مانده مراتع آنان را نیز تصرف کند. اعضای لژیون برای برطرف کردن این شبهه روستائیان، تلاش‌های متعددی انجام دادند؛ از جمله این که انتخاب زمین‌های تاغ‌کاری در مراتع را به خود روستائیان محول کردند (ساکما، ۲۹۳/۱۳۲۴۲۰، ص ۳). به جز طرح مقابله با گسترش کویر، کاشت گسترده درختان با هدف ایجاد تفرجگاه و با هدف حفظ درختان بومی نیز از اهداف و فعالیت‌های لژیون بود. این رویکرد در سی کیلومتری شهر یاسوج و اطراف آبشار آن انجام شد (ساکما، ۲۳۰/۱۳۴۳، ص ۸).

۶. فعالیت‌های بین‌المللی لژیون در ایران

فعالیت‌های بین‌المللی لژیون با وجود پذیرش این نهاد در سازمان ملل متحد، به دلیل بی‌توجهی سایر کشورها، چندان مقبول قرار نگرفت. به گفته افخمی، این پیشنهاد شاه، یعنی تشکیل لژیون هم بیشتر به ایران محدود شد (افخمی، ۱۳۸۸، ص ۷۲۷). به نظر می‌رسد مدعای

شاه و خوددربترینی او به مذاق رهبران سایر کشورها خوشایند نبوده‌است و این امر سبب استقبال نشدن از فعالیت‌های لژیون در سطح بین‌المللی شد؛ این رویکرد حتی سبب شد سِمَت دبیرکل جهانی لژیون به ایرانیان واگذار نشود (بهزادی، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۱۴۸). انتخاب ایران بعد از چند کشور عقب‌مانده به‌عنوان کشوری نیازمند برای فرستادن داوطلبان جهانی (مذاکرات مجلس شورای ملی، جلسه ۶۱، ۱۳۵۱/۳/۲۵، ص ۳) به‌نظر نوعی مقابله با خوددربترینی پهلوی دوم از سوی اعضاء بین‌المللی لژیون بود؛ زیرا این انتخاب بیانگر آن بود که رهبر کشور پیشنهاددهنده تشکیل لژیون (پهلوی دوم) برای مبارزه با فقر و جهل و... در جهان، ابتدا می‌بایست به اعمال اصلاحات در کشور خود توجه کند. به‌رجهت از آن‌جاکه ایران پیشنهاددهنده این نهاد محسوب می‌شد، برخی از فعالیت‌های خود را به توسعه و تبادل داوطلب در سطح بین‌المللی معطوف کرد. پذیرش و آموزش داوطلبان بین‌المللی، تحت نظارت کمیته هماهنگی خدمات داوطلبان ملل متحد قرار داشت و در ایران این رسالت برعهده دانشگاه پهلوی گذاشته شد. بودجه تمام فعالیت‌های بین‌المللی برعهده کشور میزبان بود. کمیته هماهنگی خدمات داوطلبان ملل متحد در ایران متشکل از نمایندگان سازمان جهانی و ایران بود. این گروه بر نحوه ارزش‌یابی فعالیت‌ها و اعزام داوطلبان جوان ایرانی برای خدمت در اردوهای خدمت بین‌المللی، و پذیرش داوطلبان سایر کشورها نظارت داشت (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰ صص ۳۵-۳۶). برای داوطلبان خارجی حاضر به خدمت در ایران کلاس‌های زبان فارسی، فرهنگ و آداب‌ورسوم ایرانی طی شش هفته به‌صورت فشرده تدریس می‌شد (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۱). دانشگاه پهلوی (شیراز) با نقش محوری در تعاملات بین‌المللی لژیون، در زمینه آموزش داوطلبان ایرانی علاقه‌مند به حضور در جمع داوطلبان بین‌المللی فعال بود (ساکما، ۲۳۰/۱۲۴۰۹، ص ۲۲). تا پایان سلطنت پهلوی، شش گروه داوطلب بین‌المللی به ایران آمدند (ساکما، ۲۳۰/۷۳۴۴، صص ۱۰-۱۲).

در تابستان سال ۱۳۵۴، چندین اردوی خدمت بین‌المللی لژیون، با شرکت داوطلبانی از کشورهای غربی و آسیایی در استان‌های گیلان، خراسان، مرکزی، فارس و اصفهان در زمینه‌های عمرانی، اقتصادی و اجتماعی فعالیت کردند (ساکما، ۲۹۳/۸۲۹۳۳، صص ۷۴ و ۸۷). برخی از داوطلبان خارجی نیز به‌صورت انفرادی و با موافقت دفتر بین‌المللی لژیون و مرکز لژیون ایران به کشور می‌آمدند و در دفاتر استانی به خدمت مشغول می‌شدند. در اواسط سال ۱۳۵۶ گروهی پزشکی با سرپرستی دکتر سعید پزشکی پاکستانی مردم چندین روستای غرب کشور را معاینه کرد (ساکما، ۲۳۰/۱۳۴۳، ص ۱۵).

به‌طورکلی تعاملات بین‌المللی به‌دلیل رغبت‌نداشتن کشورها بسیار محدود بود. به‌نظر می‌رسد که نمایندگان ایران در زمینه سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی لژیون چندان

نقشی نداشته‌اند؛ و فعالیت‌های بین‌المللی ایران در منابع موجود بازتابی نیافته‌است. لاشایی در طول دبیرکلی خود از سه سفر خارجی (دو بار به اندونزی و یکبار به آرژانتین) برای تبادل تجربیات سخن به میان آورده‌است. او سفر به آرژانتین را بی‌نتیجه دانسته‌است و دربارهٔ سفر به اندونزی نیز تنها از موضوع اهمیت تعاونی‌های روستایی در میان آنان سخن گفته‌است (لاشایی، ۱۳۸۶، صص ۲۵۰-۲۵۱).

مهم‌ترین عرصهٔ تعامل لژیون‌های ایرانی و خارجی را می‌توان عرصهٔ مبارزه با گسترش کویرها دانست. در زمینهٔ تاغ‌کاری و کاشت بوته‌های سازگار با کویر برای مقابله با توسعهٔ بیابان و شن‌های روان، لژیون‌های ایران با چند کشور دارای وضعیت اقلیمی مشابه ایران تعاملاتی برقرار کردند و برنامه‌هایی برای برخی از کشورهای آسیایی و آفریقایی، به‌اجرا گذاشتند (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۱). چند لژیونر خارجی از جمله نمایندگان کشورهای نیجریه، مالی، چاد، سنگال، دلتای علیا و موریتانی به‌همراه پارسونز رئیس لژیون سازمان ملل متحد از تلاش‌های ایرانیان در تاغ‌کاری دیدن کردند (ساکما، ۲۹۳/۱۳۲۴۲۰، صص ۶ و ۱۷) و پارسونز، تاغ‌کاری را مهم‌ترین فعالیت داوطلبان لژیون ایران دانست (ساکما، ۲۳۰/۱۲۴۰۹، صص ۲۱ و ۱۸۸).

۷. کاستی‌ها

فعالیت‌های لژیون از بدو شکل‌گیری همواره با چالش‌های متعددی روبه‌رو بود که ریشهٔ آن در مسائل متعددی چون ساختار دیوان‌سالاری متمرکز دولتی، ساختار تشکیلاتی لژیون، و بسترهای سیاسی-اجتماعی جامعه قرار داشت؛ البته به فروکش کردن توجه نخستین شاه در شکل‌گیری این نهاد پس از آغاز به کار آن‌هم نمی‌توان بی‌توجه بود. در اسناد موجود از عوامل متعددی به‌عنوان چالش‌های لژیون نام برده شده‌است: دلایل شکل‌گیری و تشکیلات ساختاری لژیون، تمرکزگرایی در امور (ساکما، ۲۳۰/۹۳۰۶، صص ۷-۱۱)، کمبود بودجه، نادیده گرفته شدن از سوی سایر دستگاه‌های دولتی، تداخل زمینهٔ فعالیت‌های لژیون با دیگر نهادها و ادارات دولتی، تنوع فعالیت‌های لژیون، نگاه سایر سازمان‌های دولتی در برنامهٔ خود به داوطلبان لژیون به‌عنوان نیروهای رایگان، نارسایی در نهادهای مشارکتی، شکست لژیون در جذب نیروهای متخصص داوطلب و به‌ناچار اتکاء به داوطلبان دانش‌آموز و غیرمتخصص و ناتوانی سرمایه‌گذاری برای آموزش تخصصی به داوطلبان و ناهماهنگی آنان با نهادهای مشارکتی. چنین کاستی‌هایی در نامهٔ معاون برنامه‌بودجه به دبیر لژیون و سایر اسناد دولتی هم بازتاب یافته‌است (ساکما، ۲۲۰/۷۱۸۵۰، ص ۱۰۲؛ ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۳، ص ۳۵).

مشخص نبودن فعالیت‌های دقیق لژیون در همراهی با سایر سازمان‌های مرتبط پیامدهای نامناسبی از جمله تداخل در امور، موازی‌کاری و حتی شکل‌گیری اختلاف میان آن‌ها را

به‌همراه داشت. اختلافات لژیون با خانه‌های انصاف در رفع مشکلات حقوقی کشاورزان - که درحقیقت از وظایف خانه‌های انصاف بود- در همین راستا قابل بررسی است. البته لاشایی معتقد است که وابستگی لژیون به دربار در مسائل این‌چنینی سبب غلبه رأی لژیون می‌شد (لاشایی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۸). از جمله دیگر پیامدهای این موازی‌کاری مستورماندن ضعف‌های نهادهایی بود که فعالیت‌هایی مشابه لژیون داشتند (ساکما، ۲۳۰/۸۹۹۷، ص ۱۱، ص ۱۳). فعالیت‌های مرتبط با امور فرهنگی و ورزشی روستاها که از وظایف خانه‌های فرهنگ روستایی محسوب می‌شد (آفازاده و پرویش، ۱۴۰۱، ص ۱۰) بیشترین تداخل را با فعالیت‌های اجتماعی لژیون در روستاها داشت. به‌علت ضعف خانه‌های فرهنگ روستایی در پیشبرد وظایفشان، بیشتر این وظایف برعهده داوطلبان لژیون قرار گرفت. درزمینه کلاس‌های پیکار با بی‌سوادی نیز همین رویکرد انجام شد (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، ص ۱۷۹). رویه تداخل فعالیت‌های لژیون حتی در امور پزشکی و بهداشتی نیز مشهود بود. دفتر خدمات بیمارستانی لژیون در شهر کرمانشاه به‌دلایل تخصص‌نداشتن دانش‌آموزان داوطلب و اخلاف در کار پرستاران مدتی تعطیل شد و این امر سبب دلسردی داوطلبان شد (ساکما، ۲۳۰/۷۵۳۹، ص ۶۶).

یکی از مهم‌ترین ضعف‌های ساختاری لژیون که تأثیر مهمی بر عملکرد آن گذاشت کمبود بودجه بود. از آن‌جاکه ساختار لژیون بر استفاده از نیروهای داوطلب تمرکز یافته بود، در اجرای طرح‌های مختلف تاحد امکان سعی می‌شد به حداقل هزینه اکتفا شود. براین‌اساس بسیاری از برنامه‌های سه‌گانه لژیون به‌دلیل کمبود بودجه درحد ایده باقی ماندند (ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۱، ص ۱۷). درزمینه فعالیت‌های عمران و آبادانی روستاها، برنامه‌ریزی‌هایی از جمله احداث باغات جدید، تهیه روغن استریلیابی و پودر کربنات پتاسیم برای تهیه کشمش مرغوب، تهیه جوجه‌های گوشتی و تخمی برای کشاورزان، مبارزه با آفات مزارع، تهیه کود شیمیایی و سم در برخی از روستاهای استان چهارمحال به‌دلیل کمبود بودجه درحد طرح باقی ماند (ساکما، ۲۳۰/۶۰۹۰، صص ۵۲-۵۳). کمبود بودجه لژیون در امور آبادانی و عمران حتی سبب شده بود تا دانش‌آموزانی که برای کار طاقت‌فرسای تاغ‌کاری، و جمع‌آوری بذر گیاهان به مناطق خارج شهر اعزام می‌شدند وعده غذایی خود را نیز به‌همراه بیاورند (ساکما، ۲۳۰/۷۵۳۹، ص ۹۹). کمبود بودجه برای اجرای طرح‌های عمرانی که با درخواست‌های مکرر مردم از دفاتر لژیون و قول‌های متعدد آنان انجام می‌شد و ناتوانی لژیون در اجرای چنین خواسته‌هایی، سبب دلسردی بسیاری از داوطلبان دفتر لژیون کرمان و مردم کرمان از عملکرد لژیون شد (ساکما، ۲۳۰/۹۱۶۲، ص ۱۴۷).

دادن خدمات پزشکی رایگان از برنامه‌های مصوب لژیون بود و شخص پهلوی دوم نیز در ابتدای دهه پنجاه در گردهمایی اعضای لژیون به آن تأکید کرد (ساکما، ۲۳۰/۸۶۹، ص ۱۶)؛ ولی بررسی اسناد موجود نشان می‌دهد که در مواقع بسیار از مراجعه‌کنندگان حق ویزیت دریافت می‌شده است (ساکما، ۲۳۰/۹۱۶۲، صص ۵-۷؛ ساکما، ۲۳۰/۸۶۹، ص ۱۶) و لژیون تنها در تأمین برخی از اقلام دارو به صورت رایگان تلاش‌هایی می‌کرده است (ساکما، ۲۳۰/۸۹۹۴، ص ۶۵، ص ۶۷). تربیت کادر پزشکی روستا، ماما، پرستار، بهیار و بهدار (ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۳، ص ۳۲) و فرستادن گروه پزشکی-بهداشتی به بشاگرد فارس از ایده‌هایی بود که به دلیل کمبود بودجه، هیچ‌گاه اجرایی نشد (ساکما، ۲۳۰/۷۵۹۹، ص ۵۷). خدمات لژیون در ارتباط با افراد فرودست و محروم جامعه قرار داشت؛ ولی دریافت حق ویزیت سبب ناتوانی بسیاری از این افراد برای مراجعه به پزشک و موجب دوری لژیون از رسالت خود در امور پزشکی می‌شد.

در ارائه خدمات آموزشی و اجتماعی نیز کمبود بودجه چالش‌های متعددی برای لژیون به همراه داشت. کمبود بودجه سبب شد تا لژیون کرمانشاه حتی برای تأمین برخی از لوازم مهدهای کودک از خانواده‌های روستائیان شهریه اخذ کند. اقدامی که برخلاف رسالت و علل تشکیل لژیون در کمک به طبقات فرودست جامعه بود (ساکما، ۲۳۰/۱۳۴۴، ص ۴۴؛ ساکما، ۲۳۰/۷۵۳۹، صص ۱۲۲-۱۲۳). هم‌چنین به دستور دفتر لژیون فارس، تمام روستاهای نورآباد در استان فارس می‌بایست مهدهای کودک را با کمک ادارات دولتی مرتبط با امور روستاها تأسیس و اداره می‌کردند (ساکما، ۲۹۳/۱۸۵۸۱، ص ۵).

در زمینه آموزش‌های مرتبط با خانه‌داری روستائیان، مشکلات بودجه سبب شد تا امکان تهیه مواد اولیه برای آموزش آشپزی به روستائیان فراهم نشود و به این دلیل کلاس‌های آموزش آشپزی لژیون تعطیل شود. اجبار زنان روستایی به آوردن مواد اولیه برای آموزش طبخ غذا نیز به دلیل فقر مالی روستائیان راه به جایی نبرد (ساکما، ۲۳۰/۹۱۶۲، صص ۱۸۵ و ۲۴۹).

مشکلات مالی لژیون حتی سبب شد چندین مرکز استانی لژیون برای پرداخت اجاره‌بهای ساختمان‌های اداری خود با مشکل تأمین بودجه مواجه شوند. اغلب ساختمان‌های دفاتر لژیون اجاره‌ای بود و یا از سوی سایر ادارات تأمین می‌شد. دفتر لژیون شهرستان عیلام به دلیل نپرداختن اجاره ماهیانه مدتی تعطیل بود و حتی کار با مالک آن به مجامع قضایی کشیده شد (ساکما، ۲۳۰/۷۳۵۲، ص ۱۳). دفتر لژیون فومن از سوی آموزش و پرورش این شهر تأمین شد (ساکما، ۲۳۰/۸۹۹۶، ص ۷۷). دفتر لژیون شهر نورآباد فارس - که از سوی شهرداری تأمین شده بود - به دلیل نامناسب بودن در نهایت به یکی از اتاق‌های یک هنرستان منتقل شد (ساکما، ۲۹۳/۱۸۵۸۱، ص ۴).

کمبود بودجه حتی سبب شد دفتر مرکزی لژیون برای انجام فعالیت‌های اداری خود از یکی از شرکت‌های خصوصی، استعانت بجوید (ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۲، صص ۴۱-۴۳). کمک‌گرفتن دبیرکل لژیون از دبیر حزب رستاخیز در برگزاری یک مراسم نیز به‌همین دلیل انجام شد (ساکما، ۲۳۰/۸۹۹۵، ص ۹).

در دو سال پایانی سلطنت پهلوی، کمبود بودجه لژیون بسیار مشهود شد. لاشایی در نامه‌ای به وزارت اقتصاد، برای پرداخت معوقه در جهت پیشبرد طرح‌ها درخواست داد (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، ص ۱۱). کمبود بودجه در این زمان حتی سبب شد به‌دستور هیئت‌مدیره از اجرای هر طرح جدید و حتی خرید لوازم اداری ممانعت شود (ساکما، ۲۹۳/۱۲۱۹۰۵، ص ۳۲).

این مشکل در تضعیف فعالیت‌های بین‌المللی لژیون نیز تأثیرگذار بود. فرزامی دبیرکل لژیون در نامه به سازمان برنامه از مشکلات بودجه دانشگاه پهلوی - که مجری طرح آموزش داوطلبان بین‌المللی بود - گلایه کرد (ساکما، ۲۳۰/۷۳۴۴، ص ۶)؛ همین مشکل در زمان دبیرکلی لاشایی نیز ادامه داشت (ساکما، ۲۳۰/۹۳۳۵، ص ۱۳).

نبود برنامه‌ریزی دقیق در جهت پیشبرد و تبیین اهداف لژیون از سوی دفاتر استانی، سبب ایجاد کاستی‌های متعدد در زمینه جذب داوطلب و انتقاد دفتر مرکزی لژیون از سایر دفاتر شد (ساکما، ۲۳۰/۸۹۱۰، صص ۲۹-۴۱). هیئت‌مدیره مرکزی از دفتر لژیون یاسوج، به‌دلیل اتخاذ رویکردی متفاوت در زمینه اجرای اهداف لژیون، به‌شدت انتقاد کرد (ساکما، ۲۳۰/۱۳۴۳، صص ۲۸-۲۹)؛ چنین انتقادی به برخی از برنامه‌ریزی‌های لژیون رشت نیز وارد شد (ساکما، ۲۳۰/۹۱۴۱، ص ۵).

۸. نتیجه‌گیری

اجرای اصول انقلاب سفید و آغاز فعالیت‌های سپاهیان سه‌گانه انقلاب، در شکل‌گیری خودانگاره‌ای آرمانی برای پهلوی دوم به‌عنوان پادشاهی مصلح و پیشرو در سطح جهانی، نقشی مهم ایفا کرد. شاه در این راستا در سال ۱۳۴۷ش با مطرح کردن ایده تشکیل نهاد لژیون خدمت‌گزاران بشر مدعی شد که ریشه مشکلات جهان را پیدا کرده و برای مقابله با آن راهکار دارد. هرچند طرح لژیون تقلیدی مستقیم از برنامه اصل چهار ترومن و سپاهیان صلح‌کنی بود، ولی پهلوی دوم برای گریز از اتهام الگوبرداری سعی کرد میان تفکرات ایران باستان و ایده طرح لژیون پیوند برقرار کند. به‌نظر می‌رسد این رویکرد آرمان‌گرایانه شاه هیچ‌گاه مورد توجه سایر رهبران کشورهای جهان قرار نگرفت و انتخاب ایران به‌عنوان چند کشور نخست‌نیازمند به کمک‌های داوطلبان بین‌المللی، نوعی واکنش تحقیرآمیز به این انگاره پهلوی دوم بود.

بررسی دو هدف عمده لژیون، یعنی تحلیل و ترویج علل تشکیل لژیون «مبانی فلسفی، هدف، خط‌مشی، اصل مشارکت در خدمت و تبدیل خدمت‌گیرنده به خدمت‌دهنده» و فعالیت عملی در قالب طرح‌های توسعه و عمران، بهداشتی و درمانی و خدمات اجتماعی و آموزشی از طریق بسیج نیروی داوطلب و ساختار و عملکرد آن از ناموفق بودن لژیون در پیشبرد اهدافش، باوجود برخی تلاش‌ها و دستاوردهایش نشان دارد. از آن‌جاکه فکر تأسیس لژیون براساس رویکرد آرمان‌گرایانه و روان‌شناختی شاه و بدون کارشناسی‌های ضروری تحقق یافت، این طرح در مرحله اجرا با مشکلات بسیار مواجه شد و درک‌ل موفقیت و دستاورد چندانی - حتی به ادعای درباریانی چون محمد باهر و غلام‌رضا افخمی هم - به همراه نداشت. تداخل فعالیت‌های لژیون با سازمان‌های دیگر، کمبود شدید بودجه، توفیق نداشتن در جذب نیروهای داوطلب به‌عنوان مهم‌ترین رکن لژیون، نادیده‌انگاشته شدن فعالیت‌های لژیون حتی از سوی سازمان برنامه و تقلیل جایگاه لژیون به‌عنوان تأمین‌کننده نیروی کار رایگان برای سایر دستگاه‌های اجرایی، از جمله مهم‌ترین مشکلات توسعه اهداف لژیون بود. این رویکرد سبب شد بیشترین فعالیت‌های آموزشی و عمرانی لژیون در راستای تأمین نیروهای موردنیاز سپاهیان سه‌گانه انقلاب قرار گیرد. کمبود بودجه اختصاص یافته به فعالیت‌های لژیون از جمله مهم‌ترین دلایل ضعف در پیشبرد اهداف و برنامه‌های لژیون بود. این مشکلات به حدی بود که آنان باوجود برنامه مصوب خود در دادن طرح‌های مختلف، توان عملیاتی کردن بسیاری از آن‌ها را نیافتند. دادن خدمات پزشکی و دارویی رایگان، اجرای طرح‌های متعدد روستایی و بسیاری از طرح‌های عمرانی و سازندگی مصوب لژیون به دلیل کمبود بودجه در حد طرح و ایده باقی ماند. شاید بتوان مهم‌ترین فعالیت لژیون را در زمینه بیابان‌زدایی از طریق برنامه‌هایی چون تاغ‌کاری با همت دانش‌آموزان داوطلب دانست. مطابق با اسناد موجود این برنامه از جمله برنامه‌های محدود در زمینه مرادفات لژیون‌های ایران با لژیون‌های سایر کشورها بود.

منبع

اسناد

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما)، شماره اسناد

(220/18850); (220/71850); (230/12409); (230/1343); (230/1344); (230/26837);
(230/38662); (230/6090); (230/7344); (230/7352); (230/7539); (230/7599);
(230/7863); (230/869); (230/8910); (230/8993); (230/8994); (230/8995); (230/8996);
(230/8997); (230/8998); (230/9141); (230/9142); (230/9143); (230/9162);

(230/9306); (230/9335); (240/72316); (257/2300); (293/120744); (293/121905);
(293/132420); (293/18581); (293/82933); (297/18220).

کتاب

- آبراهامیان، یرواند. (۱۳۹۶). *تاریخ ایران مدرن*. (ج ۱۵). (محمدابراهیم فتاحی، مترجم). تهران: نی.
- اشرف، احمد؛ بنوعزیزی، علی. (۱۳۸۸). *طبقات اجتماعی، دولت و انقلاب در ایران*. (ج ۲). (سهیلا ترابی فارسانی، مترجم). تهران: نیلوفر.
- افخمی، غلام‌رضا. (۱۳۸۸). *زندگی و زمانه شاه*. برکلی: دانشگاه کالیفرنیا.
- بهبادی، علی. (۱۳۷۵). *شبه‌خاطرات*. (ج ۱). تهران: زرین.
- بیل، جیمز. (۱۳۷۱). *شیر و عقاب*. (فروزنده برلیان، مترجم). تهران: فاخته.
- پهلوی، محمدرضا. (۱۳۴۵). *انقلاب سفید*. تهران: چاپ‌خانه بانک ملی.
- دشتی، علی. (۱۳۵۵). *پنج‌ماه پنج*. (ج ۲). تهران: امیرکبیر.
- علم، اسدالله. (۱۳۹۰). *یادداشت‌های علم*. (ج ۱). (ج ۴). (علی نقی عالی‌خانی، کوشش‌گر). تهران: کتاب‌سرا.
- عمیدی نوری، ابوالحسن. (۱۳۹۷). *یادداشت‌های یک روزنامه‌نگار*. (ج ۶). (موسی فقیه‌حقانی، کوشش‌گر). تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.
- فوگل، اشپیل. (۱۳۹۳). *تمدن مغرب‌زمین*. (ج ۲). (ج ۳). (محمدحسین آریا، مترجم). تهران: امیرکبیر.
- گاه‌نامه پنج‌ماه سال شاهنشاهی پهلوی*. (۱۳۵۷). (ج ۴، ج ۵). پاریس: سهیل.
- لاجوردی، حبیب. (کوشش‌گر). (۱۳۶۱). *پروژه تاریخ شفاهی ایران، جلد ششم: خاطرات محمد باهر*. مصاحبه ۳۱. دانشگاه هاروارد.
- لاشایی، کوروش. (۱۳۸۶). *نگاهی از درون به جنبش چپ ایران: گفت‌وگو با کوروش لاشایی*. (ج ۳). (حمید شوکت، کوشش‌گر). تهران: اختران.
- مذاکرات مجلس شورای ملی*. جلسه ۶۱، ۱۳۵۱/۳/۲۵.
- مهربان، رسول. (۱۴۰۱). *اصلاحات ارضی*. (ج ۳). تهران: افکار جدید.
- هوگلاند، اریک. (۱۳۹۸). *زمین و انقلاب در ایران*. (فیروزه مهاجر، مترجم). تهران: شیرازه.

مقاله

- آزاده، جعفر، پرویش، محسن. (۱۴۰۱). «بررسی ساختار خانه‌های فرهنگ روستایی در ایران دوره پهلوی (۱۳۴۷-۱۳۵۷)». *مطالعات تاریخ فرهنگی*، سال ۱۳، شماره ۵۱، صص ۱-۲۶.
- بیگدلو، رضا؛ مرسلی، ثریا. (۱۳۹۶). «دیپلماسی عمومی آمریکا در ایران دوره پهلوی (مطالعه موردی سپاهیان صلح ۱۳۴۱-۱۳۵۵ش)». *تاریخ‌نامه انقلاب*، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۶، صص ۶۱-۸۳.

بی.نا). (۱۳۵۰). «شاهنشاهی ایران و آرمان‌های والای انسانی از استوانه کوروش تا لژیون خدمت‌گزاران بشر». مجله هنر و مردم، شماره ۱۰۷ و ۱۰۸، صص ۵۲-۵۹.
همراز، ویدا. (۱۳۸۸). «تحلیلی بر فعالیت سپاه صلح‌کندی در ایران: ۱۳۴۱ تا ۱۳۵۵ شمسی». فصل‌نامه علمی پژوهشی تاریخ، سال ۴، شماره ۱۳، صص ۹۷-۱۱۴.

روزنامه

روزنامه اطلاعات، شنبه، ۱۳۴۷/۳/۲۵، سال ۴۲، شماره ۱۲۶۱۰.
روزنامه اطلاعات، ۱۳۵۰/۳/۲۴، سال ۴۵، شماره ۱۳۵۱۸.
روزنامه آفتاب شرقی، چهارشنبه، ۱۳۵۴/۹/۱۹، شماره مسلسل ۱۰۹۹۵.

خبر و گزارش

عاطف، حسین. (۱۳۵۳). «لژیون خدمت‌گزاران بشر». هلال، شماره ۱۱۳، صص ۳-۴.

English Translation of References

Documents

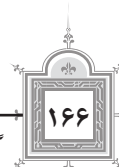
Sāzmān-e Asnād va ketābxāne-ye Mellī-ye Irān (sākmā). (National Library and Documents Organization of Iran) the Number of documents:

(220/18850); (220/71850); (230/12409); (230/1343); (230/1344); (230/26837);
(230/38662); (230/6090); (230/7344); (230/7352); (230/7539); (230/7599);
(230/7863); (230/869); (230/8910); (230/8993); (230/8994); (230/8995); (230/8996);
(230/8997); (230/8998); (230/9141); (230/9142); (230/9143); (230/9162);
(230/9306); (230/9335); (240/72316); (257/2300); (293/120744); (293/121905);
(293/132420); (293/18581); (293/82933); (297/18220). [In Persian]

Books

Abrahamian, Ervand. (1396/2017). *“Tārix-e Irān-e modern”* (A history of modern Iran) (15th ed.). Translated by Mohammad Ebrahim Fattahi. Tehran: Ney. [In Persian]

Afkhami, Gholamreza. (1388/2009). *“Zendegi va zamāne-ye Šāh”* (The life and times of the Shah). Berkeley: Dānešgāh-e Kāliforniyā (University of California). [In Persian]

- Alam, Asadullah. (1390/2011). *“Yāddāšt-hā-ye ‘Alam”* (The memoirs of Alam) (Vol. 1) (4th ed.). Edited by Alinaghi Alikhani. Tehrān: Ketābsarā. [In Persian]
- Amidi Nouri, Abulhasan. (1397/2018). *“Yāddāšt-hā-ye yek ruznāme-negār”* (Notes of a journalist) (Vol. 6). Edited by Musa Faghieh Haghani. Tehran: Mo’assese-ye Motale’āt-e Tārix-e Mo’āser-e Irān (Institute for Iranian Contemporary Historical Studies). [Persian]
- Ashraf, Ahmad. & Banu Azizi, Ali. (1388/2009). *“Tabaqāt-e ejtemā’ee, dowlat va enqelāb dar Irān”* (Social classes, state and revolution in Iran (a collection of essays)) (2nd ed.). Translated by Soheila Torabi Farsani. Tehrān: Nilufar. [In Persian]
- Behzadi, Ali. (1375/1996). *“Šebh-e Xāterāt”* (Pseudo-memoirs) (vol 1). Tehrān: Zarrin. [In Persian].
- Bill, James. (1371/1992). *“Šir va Oqāb”* (The eagle and the lion: The tragedy of American - Iranian relations) (2nd ed.). Translated by Forouzandeh Berelyan. Tehrān: Fāxteh. [In Persian]
- Dashti, Ali. (1355/1976). *“Panjāh-o panj”* (Fifty-five) (2nd ed.). Tehrān: Amir Kabir. [In Persian]
- “Gahnāme-ye panjāh sāl šāhanšāhi-ye Pahlavi”* (Periodical, fifty years of the Pahlavi dynasty) (vols. 4 & 5). (1357/1976). Paris: Soheil. [In Persian]
- Hooglund, Eric. (1398/2019). *“Zamin va enqelāb dar Irān”* (Land and revolution in Iran, 1960-1980). Translated by Firouzeh Mohajer. Tehrān: Širāz. [In Persian]
- Mehraban, Rasoul. (1401/2022). *“Eslāhāt-e Arzi”* (Land reforms) (3rd ed.). Tehrān: Afkār-e Jadid. [In Persian]
- “Mozākerāt-e Majles”* (Parliament deliberations). Session 61, Thursday, 1351/3/25 SH / 15 June 1972 AD. [In Persian]
- Lajevardi, Habib (Ed.). (1361/1982). *“Porože-ye tārix-e šafāhi-ye Irān, jeld-e šešom: Xāterāt-e Mohmmad-e Bāher”* (Mohammad Baher’s memoirs, Iranian Oral History Project) (vol. 6). [Interview 31]. Harvard: Dānešgāh-e Hārvārd (Harvard University). [In Persian]
- Lashayi, Kouros. (1386/2007). *“Negāhi az darun be jonbeš-e čap-e Irān: Goftegu bā Kuroš-e Lāšāyi”* (An inside look at Iran’s leftist movement) (3rd ed.). Edited by Hamid Showkat, Tehrān: Axtarān. [In Persian]

- Pahlavi, Mohammad Reza. (1345/1966). *“Enqelāb-e Sefid”* (The white revolution). Tehrān: Čāpxāne-ye Bānk-e Melli (Publishing Company of Bank Melli Iran). [In Persian]
- Vogel, Spiel. (1393/2014). *“Tamaddon-e maqreb-zamin”* (Western civilization) (vol. 2) (3rd ed.). Translated by Mohammad Hossein Aria. Tehrān: Amir Kabir. [In Persian]

Articles

- Aghazadeh, Jafar; & Parvish, Mohsen. (1401/2022). “Barresy-e sāxtār-e xāne-hāye farhang-e rustāyi dar Irān-e dowre-ye Pahlavi (1347 – 1357)” (The structure of ‘Rural Culture Houses’ in Iran during the reign of Muhammad Reza Shah Pahlavi) (1979-1968). *Motāle’āt-e Tārix-e Farhangi* (Cultural History Studies), year **13**, issue 51, pp. 1-26. [In Persian]
- Bigdeloo, Reza; & Morsali, Soraya. (1396/2017). “Diplomāsi-ye ‘omumi-ye Āmrikādar Irān-e dowre-ye Pahlavi (Motāle’-ye moredi-ye sepāhiyān-e solh 1341 – 1355 SH)” (U. S. public diplomacy toward Iran of Pahlavi era (Case of the Peace Corps 1961-1976)). *Tārix-nāme-ye Enqelāb* (History of the Revolution), issue **1**, Spring and Summer 1396 SH / 2017 AD, pp. 61-83. [In Persian]
- Hamraz, Vida. (1388/2009). “Tahlili bar Fa’āliyat-e Sepāhiān-e Solh-e Kenedi dar Irān: 1341 tā 1355 SH” (An analysis of Kennedy’s Peace Corps in Iran 1342-1355 SH (1963_1976 AD)). *Fasl-nāme-ye ‘Elmi-Pažuheši-ye Tārikh* (The Quarterly Scientific & Research Journal), Year **4**, issue 13, pp. 97-114. [In Persian]
- “Šāhanšāhi-ye Irān va ārmān-hā-ye vālā-ye ensāni az ostovāne-ye Kuroš tā leziyon-e xedmat-gozārān-e bašar” (Iranian Empire and high human ideals from the cylinder of Cyrus to the legion of human servants). (1350/1971). *Majalle-ye Honar va Mardom*, issues **107** & **108**, pp. 52-59. [In Persian]

Newspapers

- Ruznāme-ye *Āftāb-e Šarq* (Aftab-e Shargh Newspaper), Wednesday, 1354/9/19 SH / 10 December 1975, serial number 10995. [In Persian]

Ruznāme-ye *Ettelā'āt*, (Ettelā'at Newspaper), Saturday, 1347/3/25 SH / 15 June 1968
AD, year 42. issue 12610. [In Persian]

Ruznāme-ye *Ettelā'āt*, (Ettelā'at Newspaper), 1350/3/24 SH / 14 June 1971, year 45,
issue 13518. [In Persian]

News and reports

Atef, Hossein. (1353/1974), “Ležiyun-e xedmat-gozārān-e bašar” (Legion of Human
Servants). *Helāl*, issue **113**, pp. 3-4. [In Persian]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

